

Papoušek, Dalibor

[Pokorný, Petr. Ježíš Nazaretský: historický obraz a jeho interpretace]

Religio. 2006, vol. 14, iss. 2, pp. 285-287

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/125183>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

utváření víry je třeba „pochtivé studium rozličných náboženství“ (s. 29). Ráj zde odmítá idolatrii a obviňuje náboženské vůdce z komercializace náboženství a konsekventní demoralizace společnosti (s. 26). Z uvedeného je patrné, že tato „eklektická směsice náboženských ideí, které [Ráj] objevil v bohaté intelektuální kultuře své domoviny“ (s. 26), je založena spíše na principech osvícenství než na tradici *sanátana dharmy*. Ráj v době sepisování *Tohfatu* koneckonců upanišady ještě ani neznal, jak také uvádí Robertson (s. 25). Podle mého soudu proto *Tohfatu* poukazuje na dostatečnou míru roztržky s domácí tradicí na to, aby bylo možno Ráje oprávněně označit za předchůdce a inspirátora neohinduismu.

Na druhé straně je z Robertsonových analýz patrné, že Rájův návrat k tradici byl mnohem důslednější než například návrat Debendranátha Thákura, který jako vůdčí postava *Bráhma samádže* zcela opustil Šankarovu filozofii a autoritu textů podřídil testu vlastního srdce. Přestože Rájova védánta vděčila za mnohé inspiracím z evropského myšlení, jež hluboce studoval a jejichž šíření v rámci anglického modelu vzdělávání též propagoval, je jasné, že formálně se pokusil o mnohem důslednější návrat k původní tradici hinduismu než jaký uskutečnili jeho kolegové a následovníci. Jak Robertson přesvědčivě dokládá, Ráj se snažil oživit a rozšiřovat advaita védántu nejen ve svém okolí, ale též, a možná především, ve svém vlastním myšlení a životě. Autorita inspirovaných textů, upanišad, pro něj v této době byla nadřazena rozumu. Ten na ní mohl stavět, ale nemohl ji zpochybňovat. Pasáže *šrutí* a nikoliv „common sense“ se staly nástroji kritiky bráhmanského establishmentu a jeho interpretace nábožensko-sociálních předpisů i vodítky pro správné chápání nauky o *brahma*. Proto se Ráj také ujal úkolu zpřístupnit autentické znění inspirovaných textů svým krajanům i britským kritikům v jejich mateřských jazycích.

I v tomto ovšem vězí háček. Samotné postavení textů do přímé opozice k autoritě živé výkladové tradice a rozvržení zmíněného překladatelského projektu dokládá hloubku Rájova přijetí základních hodnot zrozených evropskou renesancí a reformací.

Jak je patrné z této recenze samotné, Robertson svou prací podněcuje čtenáře velmi intenzivně k diskusi nad místem Rámmohana Ráje v indickém intelektuálním životě jeho doby a nad jeho vztahem k výzám předloženým indickým intelektuálům evropskou přítomností v Indii. Jeho metoda srovnání anglických a bengálských verzí jeho textů se v tomto ohledu ukázala velmi účinná. Proto lze knihu vřele doporučit k četbě odborníkům i studentům.

MILAN FUJDA

Petr Pokorný, Ježíš Nazaretský: Historický obraz a jeho interpretace,

Praha: Oikúmené 2005, 174 s.
ISBN 80-7298-135-8.

Vzednutí zájmu o historický rozměr Ježíšovy postavy dosáhlo v předposlední dekádě minulého století takových rozměrů, že se právem mluví o tzv. třetím hledání historického Ježíše. U jeho počátků stál především kalifornský *Jesus Seminar* (John D. Crossan, Marcus Borg, Paula Fredriksenová, Robert Funk, Richard A. Horsley, E. P. Sanders), jehož principiálním cílem bylo překonání teologických limitů dvou předchozích vln – první z druhé poloviny 19. století, ukončené pronikavou kritikou Alberta Schweitzera, a druhé z přelomu 50. a 60. let 20. století, iniciované a rozvíjené zvláště Jamesem M. Robinsonem a Helmutem Kösterem. Přes ambiciózní záměry ježíšovského semináře byly jeho výsledky podrobeny oprávněně kritice jak z řad sociologizujících biblistů (Gerd Theissen), tak sociologizujících religionistů (Burton L. Mack), nicméně práce kalifornských novozákonníků přinesla podněty, které vyvolaly oživení v nejširším kontextu ježíšovských bádání (*Jesus Research*).

Významným příspěvkem k tomuto proudění je i nová kniha Petra Pokorného *Ježíš*

Nazaretský, jež nabízí vnitřně sevřený soubor autorových ježíšovských prací, vesměs publikovaných původně jednotlivě v zahraničí. Navazuje na Pokorného dlouhodobý zájem o tuto problematiku, který v nedávné době vyvrcholil uspořádáním mezinárodní konference *Historický Ježíš* (Praha, 17.-19. března 2005), na níž vystoupil nejen z titulu ředitele pražského Centra biblických studií a hlavního organizátora, ale také jako jeden z klíčových řečníků.

Kniha je uvedena rozsáhlejší studií „Ježíš Nazaretský. Historický obraz, problémy současného bádání, interpretace“ (s. 8-37), jež byla původně vypracována pro *Handbook for the Study of the Historical Jesus* (Leiden: E. J. Brill 2005) a tvoří metodologickou osnovu celého svazku. Na ni pak navazují dílčí kapitoly věnované Ježíšovu obrazu v Pavlových listech (s. 38-61), postavě Jana Křtitele a jeho vztahu k Ježíši (s. 62-73), lexikálním a rétorickým zvláštnostem nejstarší ježíšovské tradice (s. 74-89), konceptu Božího království (s. 90-102), gnómičkému uchopení Ježíšovy smrti (s. 103-115), ježíšovským akcentům v Matoušově teologii (s. 116-127), kristovskému pojetí Ježíše (s. 128-132) a Ježíši jako podobenství Boha (s. 133-144).

Po krátkém přehledu dosavadního bádání a výčtu hlavních ježíšovských témat autor v úvodní metodologické kapitole podává základní charakteristiku pramenů, jež jsou při pokusech o rozkrytí historického profilu Ježíše k dispozici (s. 14-15). Konstatuje, že všechny hlavní zdroje informací o Ježíšovi jsou křesťanského původu a jejich historickou výpovědní hodnotu navíc komplikují dvě zásadní okolnosti: (a) Tyto prameny jsou součástí textů, které všechny prošly raně křesťanskou redakcí. (b) Synoptická evangelia, jež obsahují drtivou většinu údajů o historickém Ježíši, jsou sice složena z více (nezávislých) pramenů (*Marek*, *Q*, speciální prameny *Matoušova* a *Lukášova evangelia*), avšak ty se překrývají jen z nepatrné části (dublety v *Markovi* a *Q*, v *Q* a gnostickém *Tomášově evangeliu*, v *Q* a Pavlových listech), takže většina informací je doložena jen jedním zdrojem.

Vzhledem k tomu, že lze při rekonstrukci Ježíšova života a učení jen velmi omeze-

ně použít obvyklého historického postupu, který spočívá v dokládání autenticity informace z alespoň dvou nezávislých pramenů, uvádí Pokorný další metody (s. 16-19), které by mohly nedostatky přímých zdrojů zčásti vyvážit:

(1) Za hodnověrné lze považovat takové informace, na jejichž vytvoření nemohli mít jejich nositelé zájem (např. pomluva Ježíše a Jana Křtitele v *L 7,33par*; srov. s. 62-73). (2) Jistou aplikací předchozího je *kritérium nepodobnosti*, podle kterého lze pokládat informaci za autentickou, pokud je originální v porovnání s dobovým kontextem (autor zvláště připomíná dílčí uplatnění této metody při rozboru specifických literárních subžánrů raně křesťanských pramenů; srov. s. 74-89, 103-115).

Kritérium nepodobnosti má však své meze, neboť při jeho důsledném uplatnění by například Ježíšovo učení bylo pro svou naprostou originalitu nesdělné (jinou stránkou věci, autorem nezmiňovanou, je antický respekt k tradici, pro který byla originalita nedůležitá nebo dokonce nežádoucí). Jmenovaná pozitivní kritéria proto Pokorný navrhuje doplnit sekundárními metodami: (3) *kritériem koherence* (či *kritériem interpretace*), podle něhož se ověřuje, zda zjištěná data dávají hlubší smysl, jsou-li seřazena do větších celků (za zvláštní případ tohoto kritéria považuje *Theissenovo kritérium kontextové pravděpodobnosti*, které si všímá koherence se sociálním a historickým prostředím); a (4) *kritériem kongruence* (či *kritériem kumulativního nepřímého důkazu*), podle něhož lze považovat za hodnověrnou takovou informaci, která je doložena více nepřímými důkazy a přitom není známo svědectví, jež by ji přímo či nepřímo vyvrátilo.

Pohlédneme-li však na „dosavadní výsledky“ pokusů o rekonstrukci Ježíšova života a učení, jejichž „obraz sdílí poměrně široká badatelská obec“ (s. 19), vstává se otázka, nakolik je předestřená skica (s. 19-37) důsledkem uplatnění uvedených metod a nakolik projekcí sdílených teologických východisek.

Uveďme několik příkladů: Zázraky jsou zde pojímány jako historická součást Ježíšova života (srov. s. 25), třebaže se jako běžná

legendární výbava vyskytují u řady antic-
kých postav; touto souvislostí samozřejmě
nejsou popírána křesťanská specifika jejich
podání, nýbrž problematizována jejich his-
toricitou ve vztahu k Ježíšovi. Podobným
problémem je Ježíšův postoj k jeruzalém-
skému chrámu (srov. s. 24), vezmeme-li
v úvahu pozoruhodné paralely ve vystoupe-
ní Ježíše ben Anania, o němž referuje Jose-
phus Flavius ve *Válce židovské* (VI,300-
309), sepsané přibližně ve stejné době, kdy
probíhala závěrečná redakce *Markova evan-
gelia*. Stejně tak příkaz lásky k nepřítelům
a neodplácení, považovaný za úhelný bod
Ježíšovy etiky (srov. s. 97-102), má blízké
paralely v rabínské tradici, kde je s obdob-
nou „doložitelností“ spojován s Ježíšovým
farizejským předchůdcem Hillelem (srov.
Mt 7,12 a Šabbat 31a), atd.

Podle autora poslední tři témata knihy
(s. 116-144) přesahují vlastní problematiku
hledání historického Ježíše, neboť již zachy-
cují „povelikonoční“ christologické uchope-
ní jeho postavy (srov. s. 7). Svým způsobem
se to však týká podstatně větší části jeho
textu, tedy i pasáží, kde se opírá o nejstar-
ších křesťanské zdroje, jejichž vznik spadá
ještě před rok 70 (pád Jeruzaléma). Jde o zá-
sadní metodologické dilema, zda se lze
z nehlubší vrstvy křesťanských pramenů
(Pavlovy listy, pramen *Q*, *Tomášovo evan-
gelium*, markovské tradice ad.) dobrat více-
méně souvislého profilu historického Ježíše,
nebo spíše „jen“ rozkrýt pestrou škálu nej-
ranějších christologických koncepcí, jak se
o to v poslední době pokusil zejména „Pro-
jekt přepsání počátků křesťanství“, iniciova-
ný Burtonem L. Mackem (viz zejm. Ron
Cameron – Merrill P. Miller [eds.], *Rede-
scribing Christian Origins*, Atlanta: Society

of Biblical Literature 2004). Hledání histo-
rického Ježíše se totiž v mnoha ohledech je-
ví jako povýtce teologický úkol, mající své
zdroje „teprve“ v liberální teologii a histo-
rismu 19. století, jejichž symbióza přinesla
svěbytnou inovaci tradičního protestantské-
ho hledání „ryzího počátku“.

Není však na místě vytýkat nereligionis-
tický přístup, když se autor otevřeně hlásí
k teologickému, a to dokonce v té míře, že
religionistiku téměř nezmiňuje (implicitně
se patrně skrývá i za tím, co ve stopách Pau-
la Ricoeura označuje jako nomologický pří-
stup). Třebaže Petr Pokorný vystupuje jako
historizující, existenciálně orientovaný teo-
log-biblista, a nikoli jako religionista, po-
jímající křesťanství důsledně jako jev lidské
kultury, přináší jeho kniha řadu inspirativ-
ních podnětů i pro religionistická zkoumání
počátků křesťanství.

Pozoruhodné je například jeho upozor-
nění na roli ustálených rčení z vojenské ob-
lasti (s. 103-115), jež ukazuje na význam-
nou souvislost raně křesťanského překlenutí
potupné Ježíšovy smrti na kříži. Důležitou
rolí v něm sehrál koncept mučednické smr-
ti, který krystalizoval již během makabej-
ského povstání a který se po propojení
s Pavlovou aplikací helénistického koncep-
tu vznešené smrti stal pevnou součástí evan-
gelijního mýtu.

Z religionistického hlediska lze považo-
vat recenzovanou knihu za nejpřínosnější
právě v té rovině, na níž se autor uplatňuje
jako hluboký znalec řecké literatury, tj.
v rozboru lexikálních, stylistických a réto-
rických specifíků raně křesťanského traktová-
ní Ježíše.

DALIBOR PAPOUŠEK